

**«THE HOLOCAUST IN THESSALONIKI:
REACTIONS TO THE ANTI-JEWISH
PERSECUTION, 1942-1943»
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ROUTLEDGE**

(ελ. Μτφ.: Το Ολοκαύτωμα στη Θεσσαλονίκη: Αντιδράσεις στις αντι-εβραϊκές διώξεις 1942-1943)

Όταν αναχωρούσε το πρώτο τρένο για το Άουσβιτς, τον Μάρτιο του 1943, η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης «μετρούσε» ήδη τεσσερισημίσι αιώνες παρουσίας στην πόλη. Μια σχέση δοκιμασμένη μέσα στη διαχρονία της που «κόπηκε», ωστόσο, βίαια από το ναζιστικό μένος αφού στο Ολοκαύτωμα χάθηκε το 95% των εβραίων κατοίκων της πόλης. Γιατί συνέβη αυτό και πώς αντέδρασε η πόλη και οι φορείς της στις διώξεις του εβραϊκού πληθυσμού; Ποια ήταν η «απάντησή» τους σ' αυτό το «πικρό τέλος σε μια σχέση αγάπης με την πόλη διάρκειας περίπου 450 ετών»;

«Φως» σε ερωτήματα που παρέμεναν αναπάντητα επί δεκαετίες ρίχνει το βιβλίο του Θεσσαλονικιού ιστορικού Λεόν Σαλιέλ «The Holocaust in Thessaloniki: Reactions to the Anti-Jewish Persecution, 1942-1943» (ελ. μετάφραση, Το

Ολοκαύτωμα στη Θεσσαλονίκη: Αντιδράσεις στις αντι-εβραϊκές διώξεις 1942-1943), που κυκλοφορεί στα αγγλικά από τις εκδόσεις Routledge.

Δέκα κεφάλαια, 260 σελίδες ιστορικών γεγονότων -προϊόν πολύχρονης, εκτεταμένης έρευνας σε αρχεία δέκα χωρών σε τρεις ηπείρους- αποκαλύπτουν μια «αχαρτογράφητη» έως σήμερα πτυχή των διώξεων του εβραϊκού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης. Το βιβλίο -απόρροια πολυετούς, ενδεδειγμένης έρευνας στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής του κ. Σαλιέλ στο ΠΑΜΑΚ με επιβλέποντα καθηγητή τον Νίκο Μαραντζίδη, που συνεχίστηκε με δύο μεταδιδακτορικά (ένα στο πανεπιστήμιο της Γενεύης κι ένα στο ΑΠΘ)- αφηγείται τις τελευταίες ημέρες της τότε εξέχουσας εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης, η συντριπτική πλειονότητα των μελών της οποίας οδηγήθηκε στο Άουσβιτς.

Εστιάζοντας στην τραγική αυτή πτυχή της Ιστορίας, το βιβλίο αποκαλύπτει τις αντιδράσεις των αρχών, της Εκκλησίας και της κοινωνίας των πολιτών καθώς «ξεδιπλώνει» και φέρνει στο φως μια σειρά από σημαντικά γεγονότα. Πρόκειται ουσιαστικά για την πρώτη μελέτη που εξετάζει σε τέτοιο βάθος αυτά τα ζητήματα και αναμένεται να αποτελέσει χρήσιμο «εργαλείο» στα χέρια φοιτητών και μελετητών του Ολοκαυτώματος, της Ευρωπαϊκής Ιστορίας και των Εβραϊκών Σπουδών.

Ο Λεόν Σαλιέλ μελετά επισταμένα τις αντιδράσεις των φορέων της πόλης (τοπικές αρχές, επαγγελματικές ενώσεις πανεπιστήμιο, δικαστήρια, Εκκλησία κ.ά.) στις διώξεις των μελών της εβραϊκής κοινότητας Θεσσαλονίκης. Αντιδράσεις που στις περισσότερες περιπτώσεις, χαρακτηρίζονταν από παντελή αδράνεια. Μάλιστα, επισημαίνεται πως παρά το γεγονός ότι υπήρξαν μαζικές διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες για τα θέματα που ο πληθυσμός και η ηγεσία του θεωρούσαν πρωταρχικής σημασίας γι' αυτούς, καμιά απ' αυτές δεν αφορά στις μαζικές απελάσεις των εβραίων, με το συνεπακόλουθο τραγικό τέλος.

Το βιβλίο αναδεικνύει επίσης το γενικό πλαίσιο των σχέσεων πριν από τον πόλεμο αλλά και ειδικότερα το ιστορικό πλαίσιο των σύνθετων σχέσεων (συνύπαρξης αλλά και ανταγωνισμού) μεταξύ χριστιανών κι εβραίων στη Θεσσαλονίκη, αλλά και τον ρόλο της ελίτ της πόλης, η οποία όχι μόνο δεν ασχολείται με όσα συμβαίνουν στην εβραϊκή κοινότητα της πόλης αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις -όπως επισημαίνει ο συγγραφέας- επιλέγει να αντιμετωπίσει τα όποια ζητήματα προκύπτουν με ...ορθολογικό τρόπο ή διά της νομικής οδού προκειμένου να προσδώσει μια επίφαση «νομιμότητας» στις διαδικασίες, σε μια εποχή σοβαρής ηθικής και νομικής κατάρρευσης.

«Πάντα η δική μου αναζήτηση ήταν πώς λειτουργούσαν οι οργανωμένοι φορείς στη Θεσσαλονίκη, όταν συνέβαιναν οι διωγμοί των εβραίων της Θεσσαλονίκης -γεγονός συνταρακτικό για την ίδια την ανθρώπινη συνείδηση. Πώς μια οργανωμένη κοινωνία αντιμετωπίζει αυτά τα πρωτοφανή γεγονότα», εξηγεί στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ο Λεόν Σαλιέλ, η προσέγγιση του οποίου απέναντι στα όσα υπέστησαν οι εβραίοι της Θεσσαλονίκης την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου φαίνεται να είναι μοναδική για τα ευρωπαϊκά δεδομένα.

«Έχω δει αρχεία σε δέκα χώρες και σε τρεις ηπείρους. Το μεγάλο κομμάτι ήταν αρχεία στη Θεσσαλονίκη που δεν είχαν τραβήξει το ενδιαφέρον ερευνητών στο παρελθόν. Είδα τα αρχεία του Δήμου, του Πανεπιστημίου, της Μητρόπολης, επιμελητηρίων, συλλόγων κ.ά. Στο εξωτερικό, διπλωματικά αρχεία κυρίως και αρχεία του Ερυθρού Σταυρού. Ως και στην Αργεντινή βρήκα μεγάλο αρχείο για την Ελλάδα γιατί εκπροσωπούσε τα ελληνικά συμφέροντα στις υπό κατάληψη από τους ναζί χώρες», αναφέρει ο κ. Σαλιέλ, «ξεδιπλώνοντας» πτυχές της έρευνάς του, η οποία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει «έγινε σε μια εποχή που η πόλη και οι αρχές της ήταν έτοιμη ν' ακούσει αυτές τις νέες αφηγήσεις».

Ο ιστορικός καταπιάνεται με ζητήματα που παραμένουν ανοιχτή «πληγή» για την πόλη, όπως η καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου της, τον Δεκέμβριο του 1942, τρεις μήνες πριν από την έναρξη των διώξεων των εβραίων της Θεσσαλονίκης, ένα σπάνιο γεγονός στην ιστορία της υπό ναζιστικής κατοχής Ευρώπης, τη μετονομασία οδών που έφεραν εβραϊκά ονόματα, έπειτα από εισήγηση του δημάρχου Θεσσαλονίκης, έναν μήνα νωρίτερα (Νοέμβριος 1942) αλλά και την προσπάθεια ιδιωτών να καρπωθούν τις εβραϊκές περιουσίες υπό την ανοχή των φορέων.

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά την καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου, μια από τις πλέον ζοφερές στιγμές στη σύγχρονη ιστορία της Θεσσαλονίκης -300.000 μνήματα ξεπατώθηκαν, σοροί έγιναν βορά τυμβωρύχων και αναθηματικές πλάκες κατέληξαν οικοδομικό υλικό για να καλυφθούν πεζοδρόμια, δρόμοι και κρήνες- ο κ. Σαλιέλ εξηγεί στο ΑΠΕ-ΜΠΕ ότι «...επ' ευκαιρία της γερμανικής κατοχής, με βάρβαρο και βάνουσο τρόπο, κατέστρεψαν το νεκροταφείο, βεβήλωσαν τη μνήμη των νεκρών και κατέστρεψαν κι ένα πολιτιστικό σημείο αναφοράς της πόλης με μεγάλη ιστορική αξία», το οποίο θα μπορούσε, σήμερα, να αποτελεί «σημείο κατατεθέν και πόλος έλξης τουριστών της πόλης, όπως -παραδείγματος χάριν- το εβραϊκό νεκροταφείο της Πράγας».

«Ο τρόπος με τον οποίο καταστράφηκε προκαλεί ειδική εντύπωση καθώς και η χρήση των ταφοπλακών ως οικοδομικό υλικό», σημειώνει ο κ. Σαλιέλ, υπογραμμίζοντας πως «οι φορείς συμμετείχαν και καρπώθηκαν το αποτέλεσμα αυτής της βεβήλωσης» και «ακόμα και η Αρχαιολογική Υπηρεσία που είχε συμμετοχή σ' αυτή την κατάσταση, σε μια έκθεση για τα 100 χρόνια της πυρκαγιάς, μίλησε για κηλίδα στην ιστορία της πόλης».

Λίγους μήνες μετά τη «μελανή» αυτή σελίδα στην ιστορία της Θεσσαλονίκης ήταν που ξεκινούσαν και οι αποστολές με τα τρένα του θανάτου. «Όλα αυτά σε κάνουν να σκέφτεσαι πως όταν συμμετέχεις σε όλο αυτό το αλισβερίσι, τι ενδοιασμούς να έχεις όταν φεύγουν και οι ζώντες;», αναφέρει χαρακτηριστικά κ. Σαλιέλ και προσθέτει: «Δημιουργείται μια ένοχη σιωπή και μια ευθυγράμμιση συμφερόντων μεταξύ συγκεκριμένων φορέων της τοπικής κοινωνίας της Θεσσαλονίκης με τους Γερμανούς, οι οποίοι είναι οι κατακτητές. Και γι αυτό υπάρχει και ο μύθος του Μέρτεν, ο οποίος είναι και το πρόσωπο με το οποίο ουσιαστικά συνδιαλέγεται με όλο αυτό το κομμάτι του πληθυσμού. Γι αυτό και ο Μέρτεν έχει πάρει αυτές τις μυθικές διαστάσεις», επισημαίνει.

Μέσα από τις σελίδες του βιβλίου αναδύεται και ο ρόλος του Δήμου όλη αυτή την περίοδο. «Ο δήμος επικαρπώνεται διάφορες περιουσίες εβραϊκές για να στεγάσει υπηρεσίες κλπ. Δεν εμφανίζεται πουθενά καμιά διαμαρτυρία, αντίθετα εμφανίζεται μωπτική εκμετάλλευση», επισημαίνει ο Θεσσαλονίκης ιστορικός και σημειώνει πως λίγες μέρες μετά που φεύγει το πρώτο τρένο, ο Δήμος βγάζει ανακοίνωση στις 20 Μαρτίου 1943, με την οποία καταδικάζει τους ...αντάρτες. «Υπάρχει μια δήλωση του Δήμου, και προηγούμενως και άλλων φορέων της πόλης, που καταδικάζουν την αντάρτικη δράση και καλούν όλους τους πολίτες να είναι πειθαρχημένοι ...», επισημαίνει.

Ούτε, όμως, η πνευματική ελίτ του Πανεπιστημίου φαίνεται να αναλαμβάνει δράση σε ό,τι αφορά τις διώξεις κατά του εβραϊκού πληθυσμού, έχοντας μάλιστα στις τάξεις του και πολλούς εβραίους

φοιτητές. «Ήταν μια πνευματική ελίτ πάρα πολύ συντηρητική, με συγκεκριμένους ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Οι περισσότεροι (καθηγητές) ήταν σπουδαγμένοι στη Γερμανία ή την Ιταλία. Όσοι ήταν λίγο πιο προοδευτικοί είτε ήταν στην αντίσταση, είτε στην εξορία, είτε κρυμμένοι σπίτι τους. Δεν υπήρχε προοδευτική ελίτ», τονίζει ο κ. Σαλιέλ, σύμφωνα με τον οποίο «και το πανεπιστήμιο λειτουργεί με ανταγωνιστικούς όρους με τον εβραϊκό πληθυσμό και δεν μεσολαβεί καθ' οιονδήποτε τρόπο να βοηθήσει τους εβραίους».

Μάλιστα, σύμφωνα με τον ιστορικό, ακόμα και αντιδράσεις και διαδηλώσεις των φοιτητών εκείνης της περιόδου είχαν να κάνουν με μια σειρά από αιτήματα, από τα οποία όμως απουσίαζε, με εκκωφαντικό θα έλεγε κανείς τρόπο, η μοίρα των εβραίων συμφοιτητών τους.

Χαρακτηριστικό της ...εκκωφαντικής σιωπής της πόλης απέναντι στον αφανισμό της εβραϊκής της κοινότητας είναι, σύμφωνα με τον κ. Σαλιέλ, το γεγονός ότι «οι φορείς των Αθηνών αντιδρούν πολύ περισσότερο για τους διωγμούς των εβραίων της Θεσσαλονίκης απ' ό,τι οι φορείς της ίδιας της Θεσσαλονίκης»...

Της Σοφίας Παπαδοπούλου

ΠΗΓΗ: [ΑΘΗΝΑΪΚΟ – ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ ΕΙΔΗΣΕΩΝ, 27.5.2020](#)

*Τις φωτογραφίες παραχώρησε ο κ. Σαλιέλ